

Andriana Spasova-Topurova

(Bulgaria, Sofia, Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences)

Historico-Philological Utopias in *Tsarigradski Vestnik*: The Case of Dzhinot

Abstract: This article explores the distinctive historico-philological utopias articulated in *Tsarigradski Vestnik*, with a particular focus on the Bulgarian Revival educator Yordan Hadzhikonstantinov-Dzhinot. Drawing on the insights of V. Kanchov, E. Georgiev, and I. Radev, it examines how Dzhinot deploys Greco-Roman antiquity as the cornerstone of an ambitious cultural-historical project aimed at reimagining Bulgarian national identity. Through close readings of his poems and dialogues – *Labour Is My Name*, *Dionysus Bacchus*, *The Lament of the Skopje School*, *Aurora*, *Minerva*, *the Nine Muses and Sharpsword Converse About Lost Bulgaria*, and *The Seven Ages of Man* – the study demonstrates that the classical past underpins five interrelated functions: pedagogical, religious, sociopolitical, personal, and ethical. By tracing the successive reconfigurations of the ancient model across these texts, the article shows how Dzhinot transforms mythic time into an imagined historical horizon that legitimises contemporary reformist agendas and offers readers a moral framework for civic renewal. In this light, *Tsarigradski Vestnik* emerges as a laboratory for the continuous reconstruction and circulation of an imagined – yet intellectually generative – Bulgarian antiquity among Revival-period intellectuals.

Keywords: Yordan Hadzhikonstantinov-Dzhinot, Bulgarian Revival utopias; poems and dialogues; ancient model; national identity; enlightening guidelines

Андреана Спасова-Топурова

(България, София, Институт за литература, Българска академия на науките)

Причудливите историко-филологически утопии на страниците на „Цариградски вестник“. Случаят Джинот

Настоящото изследване разглежда причудливите историко-филологически утопии, разгърнати на страниците на „Цариградски вестник“, с особен фокус върху приноса на възрожденския просветител Йордан Хаджиконстантинов-Джинот. Литературните историци В. Кънчов, Ем. Георгиев и Ив. Радев подчертават значението на скопския мислител за развитието на българската възрожденска литература. Като допълнение към вече извършеното в хуманитарната наука, тук вниманието се насочва към това как Джинот превръща Античността в основа за своеобразен историко-културен проект, оформяйки утопични визии за националната идентичност.

Целта на статията е да проследи различните модификации на античния модел в художествените му творби на страниците на българския периодичен печат и да покаже по какъв начин тези идеи са възприемани и използвани от други автори във възрожденския контекст. Анализът ми ще се съсредоточи върху характерни изяви на Джинот, чрез които „Цариградски вестник“ се превръща в платформа за реконструиране на едно въображаемо минало на българите.

Любопитно е мястото на стихотворенията – *Рай Божий*, *Дионис Вакхо*, *Труд ми е името*, *Аврора*, *Плач на скопското училище многотрудное*, *Река Вардар*, и на диалозите – *Минерва и девет музи* и *Остримеч се разговарят ради изгубена България*, *Разговор*

или прави човек и *Седем возрасти человеческии*, публикувани от Джинот в „Цариградски вестник“ в началото на 50-те години на XIX век. Нравствено-възпитателният характер на творбите отразява една от главните за възрожденската книжнина функции – просветно-дидактичната. Класифицирането, което прави Р. Дамянова на двете „основни представи на знанието – прагматическата и идеализиращата“, дава призма, през която могат да бъдат проследени и някои аспекти на характеризиращи творчеството и обществено-културната позиция на Джинот изяви (Дамянова/Damyanova 2004: 59). Персонализацията и алегоричността са най-често използваните стилистични тропи при морализаторската поезика на книжовника. Античните реминисценции в творчеството на Джинот са персонажи от елинската и римската митология, които безпрепятствено „диалогизират“ с фолклорната и християнската образност.

Когато се говори от изследователите за усвояване на Античността през Българското възрождане, се подразбира преди всичко преводната антична литература или отделни преводни фрагменти на антични автори – Омир, Езоп, Лукиан, Ксенофонт – в учебни-карската книжнина и в публицистика и в много по-малка степен се подразбира античната рецепция в авторски текстове. Такъв е случаят с оригиналните диалози и стихотворения на Йордан Хаджиконстантинов-Джинот, в които пряко може да се открие позоваване на реалии от Класическата античност.

Може да се каже, че именно чрез включването на моменти от римската и елинската митология в публицистични текстове или в отделни учебни-карски издания е и същественият принос на Джинот при очертаване на рецепцията на античността в авторските му произведения. В тях лесно могат да бъдат доловени стилистичните фигури и тематичните ядра, които присъстват в преводните антични текстове, основно съобразени с възрожденските употреби. За преводите на възрожденския автор и мястото на античността можем да съдим само по обещаните обяви в „Цариградски вестник“ като *Фил Сократов*, *Дионисий тиран*, *Дамон и Финдиас*, *ради приятелство*, *драма в едно действие* („Цариградски вестник“ и всички следващи в текста, бр. 150, 5 декември 1853) и *Умотворения Лукиана Самосадскаго* (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 9, 28 март 1859).

Различни аспекти на заложеното в преводната рецепция на класическата древност намира място по своеобразен начин в художествените текстове на Йордан Хаджиконстантинов-Джинот. Любопитно е да се проследят античните присъствия в ясно изразения нравствено-просветителски характер на „театрално-школския диалог“ (Драгова/Dragova 1958: 116–123) *Минерва и девет музи и Остримеч се разговарят ради изгубена България* (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 48, 18 август 1851) и на стихотворенията *Труд ми е името*, *Дионос Вакхо* (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 64, 8 декември 1851) и *Аврора* (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 88, 21 юли 1852). Подобно на персонализацията на Учението, както е представена в превода на Лукиан (παλδεια), така и при Джинот срещаме знакови за идеите на Просвещението персонафикации.

Първата персонафикация е на Мъдростта в образа на древноримската богиня Минерва (римски еквивалент на Атина), в посочения училищен диалог. Втората персонафикация е на Утринната зора или на пробуждането, на просветлението в образа на Аврора (римски еквивалент на Еос) от едноименното стихотворение. Третата персонафикация е на Паметта, на „Извора на Паметта“, на съхраненото минало в образа на Мнемозина от диалога и връзката с бинарната алегория – „Извора на забравата“ (Лета). Интересна е връзката между античните персонафикации на двата извора пред оракула на Тро-

фоний, от които пиели онези, които могат да дават съвети, и аналогичната антична ситуация на мъдрец и поучаван. Още повече алегорията на Забравата е често използвана от по-късните поети във връзка с други две олицетворения на Смъртта и Съня.

Минерва и девет Музи в Остримеч се разговаряат, ради изгубена България.

Момче рано въ зората Остримеч пътуше, а по хладния асфиръ (а) поеше, Абие се лав една жена пресветла, и девет девойчини светлослини, и чудновато украсени, и между тях едно момче прекрасно, със злати коси. Позвика: кто видишь?

Жената. Небойси човече! седи, седи! Остримечъ. (сидна и се чуди.)

Жената се облече (одѣя) съсъ Перфира (б) и си тури ялбукъ (в) на главата, во десната рука зема едно стапче около него силатени дъз зий, во другата рука драеше мѣра (терзѣ). Деветъ те девойчини драеха (г). Ири и една друга волнцата се гледаха. И момчето ги собѣтуваше и съсъ златните носи ги покрываше.

а) Зещиръ, чистъ и танокъ вѣтръ пролѣтѣтъ у маѣ кога дѣха на утро у зората.
б) Перфира, Царска Арвирѣ или Гравѣа безрукава.
в) Ялбукъ. Налнакъ Шеширъ Канелъ, Карцѣа, Кланѣнѣ кана.
г) Уира, свирѣа стародревѣа.

Гречѣ, ни цинчарѣ, ни Албани, ни на Србѣи. а позечето. Охридъ, Велосъ, Прилѣтъ, Шипъ, Скопъ, Презрѣтъ, Причина, Вранѣ, Лесковецъ, Нишъ. Боже сохрани и стори милость просвети ги, защо незнаиш цо правѣтъ!

Остр. Мѣрата колто я драишъ, что значи? Мин. Непостоянството Българско; они скоро ся вртѣтъ, гдѣто е полесно за ястѣе и пѣно, Зовѣя ги на гости, зели имъ умъ и а-зѣко.... жалко! изгубѣлъ родъ, и мръзѣлъ за доброто. Но тоза е прилѣплено отъ незнаѣца, и безъ учѣнѣца. (позива) Музѣ! Аполосѣ! по-мене носете и Остримечѣ! (подгерѣето Елѣковско во едно трепнуванѣ око дейдохъ). (на-ки поемѣа Минерѣа). Меркуръ Ермѣ!

Меркуръ. Ево самъ великоможи Богѣно Мин. България скоро да ми я представишъ онде, за да я даруеме даръ Богу и човекомъ угоде. (Меркуръ се поклони, отиде и абие дойде, я доведе и България.)

България (си поклони, и молѣ). Мин. Что тоза България, что малчишъ, защо се такѣа гнусѣа, и надрана?

България. Сумъ се нашла между зѣи ирѣви, и други онаѣа обходи, во сухо место.

Мин. Не добро говорѣшъ! не е такѣ! отъ глупости той разговоръ го занесуешъ, Ты си на найдобрѣа земѣ; ты сидишъ у Оракѣа тѣ-ниѣа, подунавѣето Българское, и Татарѣа. Тако и

а) Дѣа Зѣвѣсъ (Юпитеръ) Богъ Боговъ, Богъ Грѣмѣвъ и Молѣвъ, значи умъ, или ѣиска.
в) Естиръ. вѣуѣа Мардохеѣа Бѣрѣвѣа, ари книга Есѣвъ. Церица Артаксерѣа Персѣа.

Естерѣа. България, прѣмѣй отъ мене Флауту и Игру Организирай чувствѣно, отъ грѣчески ев терѣсѣс. Блага Зѣрѣа, вѣсѣдрѣе. Терѣсѣхѣа. България, прѣмѣй отъ мене даръ Музикальное играѣ. Лѣкохѣа.

Ерато. България, прѣмѣй отъ мене даръ. Рѣчитѣа Поемѣа стихѣаствѣа. Рѣчѣа, Рѣчитѣа.

Полѣмѣа. България, прѣмѣй отъ мене даръ, пѣсѣа Богу хвалѣаи, и разсудѣости. Многопѣа.

Уранѣа. България, прѣмѣй отъ мене даръ, аполѣбѣонѣа, разсѣмѣрѣванѣа небесѣа теле-сѣа. Бѣсѣрѣа. (сѣдѣа)

у Скопѣ. 7 Мартѣа. 1851г.
Юр. Х. Кочѣвъ.

ЦѣНОРАСНѣСЪ.

на стоѣаѣ въ Царѣградѣ.

Кѣсѣ Моѣа 100-те они	Гр.	900 до 910
— Азѣа		770 „ 775
— Канѣ 1-о и 2-о кач.		610 „ 615
Захаръ гѣ. англ. кантар.		235 „ 240
— Голландсѣа		220 „ 225
— Французсѣа		200 „ 215
Пѣсонъ (дѣбѣа) англ. 1-о кач.		195 „ 200
Пѣсонъ Аѣаа въ		
Сѣдѣаѣа и вѣрѣаѣа		
1-о и 2-о качѣа.		140 „ 150

ТИПОГРАФѣА Ц. ВѣСТНИКА.

Началото на *Минерва и девет музи и Остримеч се разговарят ради изгубена България* (Цариградски вестник, бр. 48, 18 август 1851)

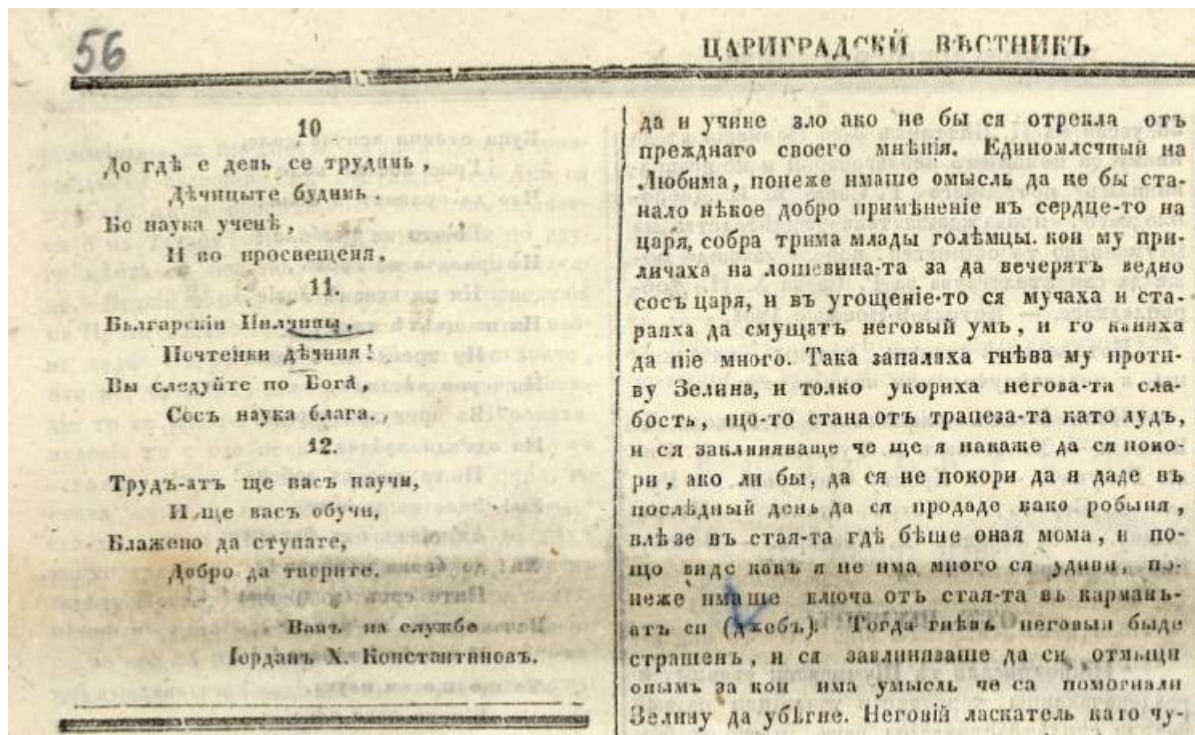
Лирическите произведения на Джинот са припознати с началния етап на даскалската поезия. На този етап, според първото засвидетелствано определение на Ат. Кипиловски в *Кратко начертание на всеобщата история* (1836), за стихотворство се приема буквалното редене на срички с ударение. Въпреки подценяването на художествените достоинства на тази ранна възрожденска поезия, в стихотворенията на Джинот се среща интересна рецепция на Античността. В *Дионис Вакхо* присъства разгледаната от Ан. Алексиева вакханическа тема за „дионисиевия човек“, за „пиенето във възрожденския дискурс“, което влиза в противовес с просветителското традиционно дидактично говорене (Алексиева/Aleksieva 2012: 146–193). Подобно *Винолюб* на К. Огнянович в *Забавник за лето 1845* и *Дионис Вакхо* се движи по оста на безпаметното опиянение и нерационално говорене. Изследователката определя някои „словесни конструкции“ в стихотворението на Джинот като „ритуално-заклинателни (Дионис Вакхо! е, Ви! Вакхо! (...)/ Всички доле в механата,/ и викайте тамана!!!)“ (Алексиева/Aleksieva 2012: 169).

Другото стихотворение на Джинот – *Труд ми е името* – е изградено от дванадесет стихотворни фрагмента, графично отделени. В него прозира отзвукът на най-популярния древногръцки сюжет с отсъждането на Парис и даването на златната ябълка на най-красивата между трите богини – Атина, Афродита и Хера, или т. нар. мит за Троянската война. Както митологичният герой, така и лирическият герой на Джинот е поставен отново да избира между персонификациите: на Мъдростта (реминисценция на Атина), на Труда – като изцяло утилитарно-прагматичен възрожденски концепт, и на Красотата („Афродита безсрамна“). Оказва се, че в стихотворението Трудът е най-ценен, но въпреки

ки това останалите нравствено-естетически алегии не са отхвърлени, а напротив – тези фигури са припознати като изграждащи хармонията и космическия ред на лирическия субект:

7

Три ябоки бидоха
Во мене дойдоха.
Во сърце ме влегоха.
Гнездо сътвориха/

Цикъл от стихове на Джинот (Цариградски вестник, бр. 64, 8 декември 1851).

По друг начин стоят идеите и отражението на античните вписвания в диалозите на Йордан Хаджиконстантинов-Джинот. В тях личи стремежът му да изгради причудливи историко-филологически утопии, в които древността се пренарежда според национално-идеологическите визии, изработвани от българската възрожденска интелигенция. В нравствено-дидактичния диалог *Минерва и девет музи*... са заявени тези антични заемки, които свободно нахлуват и допълват патриотичния и идеализиращ заряд. Ясно онагледяващ е следващият фрагмент, в който Минерва заедно с Аполон („момче прекрасно“), покриващо „със златните си коси“ деветте музи („девойчки светлосияйни и чудновато украсени“) предоставят всичките свои дарове на п е р с о н и ф и ц и р а н а т а Б ъ л г а р и я:

И до них кладенеца Аганип, и дядо Еликон, а Мнемосина венци приготви (паки повика) България, приемай клобуко и стапчето, и буди мудреца, и поучавай твоите славяни Българи. Защо със свой клобук и това стапче всички чиино се поведоуе. (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 48, 18 август 1851)

Този пасаж е показателен за характерната за Джинот практика да вплита античната митология в собствените си историко-филологически утопии, превръщайки я в доказателство за „древното“ величие на българите. Образът на Минерва или Атина Палада, която се ражда от главата на Зевс, носи не само целомъдрието във формата на символите на змията и совата, но и атрибутите на войната – щит и шлем. Този образ е твърде ценен като алегория за възрожденското общество и неслучайно Джинот го използва не само в този диалог. Античността присъства само като носител на даровете към родината на просветения българин Остримеч – „ум, разсудок и размишление“ и носител на разобличителния възрожденски патос:

„Жалко! Изгубен род и мрзлив за доброто. Но това е прилеплено от ненаука и без училища (повика)“ (Цариградски вестник/*Tsarigradski vestnik*, бр. 48, 18 август 1851).

Любопитно е, че в края на диалога са изброени поименно музите (без Калиопа, музата на епическата поезия, която е заменена с Мнемозина-Паметта – майка на музите) с тяхната основна персонификация и даровете, които поднасят на България. По-интересни възрожденски рецептивни рефлексии на музите са например – Мелпомена (муза на трагедията) тук: „Мелпомени, Българию, приемай от мене Трагедии, Реторика, и песни, и ликования, Хоровата пеячка“ и Полихимния (муза на химните и пантонимата), тук с религиозно-християнски елемент:

Полимия, Българию, приемай от мене дар, пеem Богу хваление и разсудности многопевка (Цариградски вестник/*Tsarigradski vestnik*, бр. 48, 18 август 1851).

Остримеч е персонаж, който може да се свърже по-скоро с фолклорната традиция и героическия епос. Интересно е да се направи аналогия между поместените на страниците на „Цариградски вестник“ произведения на Джинот и особеностите на народните популярни книги (календари, песнопойки). Това ще позволи да се проследят едни и същи, напълно припокриващи се, похвати в поетиката на възрожденската даскалска поезия и в училищните диалози. В „Модерните потреби на Възраждането“ Л. Михова ясно извежда този процес – „свободно и смело боравене със заемки от различни стилови и езикови комплекси“ в песнопойките, където „безпрепятствено нахлуват образи от гръцката митология и от славното българско минало, от юнашкия епос“, като образите на „Крум и Шишман, Аполон и Стефан Караджа“ (Михова/*Mihova* 2001: 11). Това обяснява направената от Джинот таблица „Хронология“ (Цариградски вестник/*Tsarigradski vestnik*, бр. 91, 12 юли 1852), в която отбелязва събитията, акцентите от световната история (предимно българска), и по която той преподава на своите ученици във Велес, Скопие, Тетово и Прилеп. Повечето от тях са свързани с българската писменост и образование и носят антигръцка насоченост към владиците, патриаршията, училищата.

В тази връзка е ценно наблюдението на Д. Лилова, която сравнява един случай на усвояване на Античността и побългарената ѝ версия. Според Джинот са изминали 1632 години „от како Кадмос се ожени за Болгарка, на дедо Илира дщерка му Дала мука (Далмация)“ (Цариградски вестник/*Tsarigradski vestnik*, бр. 91, 12 юли 1852), а според гръцката митологична версия – „тиванският цар Кадъм се жени за Хармония, дъщерята на Арес и Афродита“ (Лилова/*Lilova* 2003: 211 и сл.). На сватбата присъстват всички богове и това дава основание на изследователката да заключи:

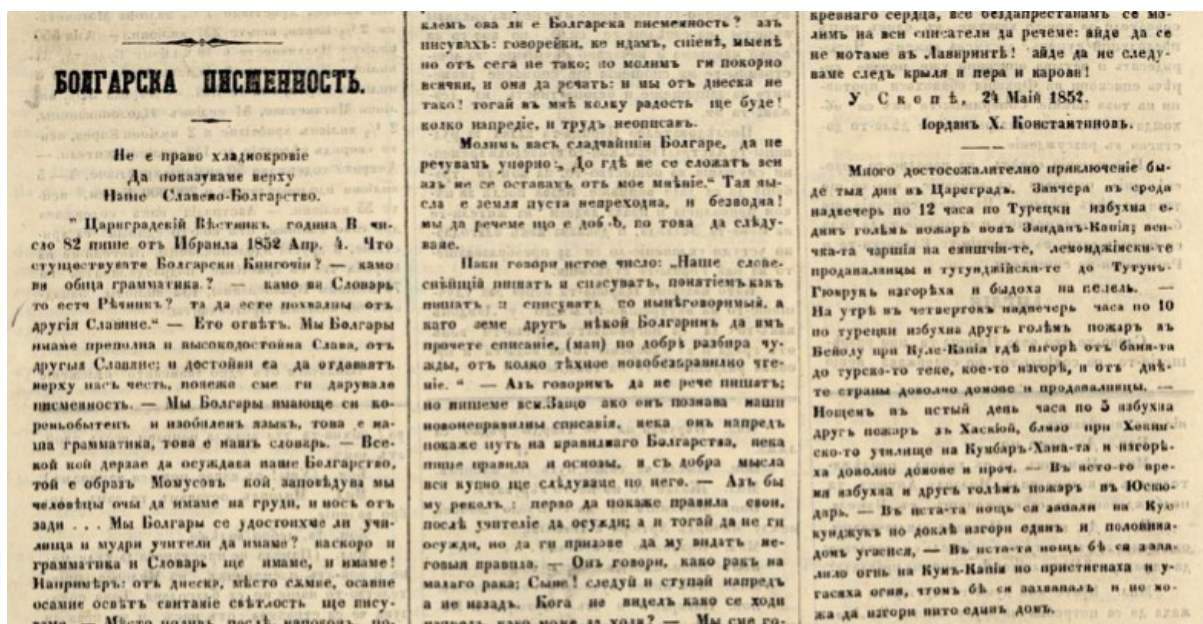
Въобще персонажите от елинската митология са главни действащи лица в историческите визии на Джинот. Някои дори са женени за българки. (разредката моя – А. Сп.)

За проследяване на навлизането на Античността и вплитането на причудливите историко-филологически утопии в творчеството на Джинот от значение са и два други

факта. Първият е свързан с неговото гръцко образование, получено в гимназията в Солун и владееенето на гръцкия език, и вторият е един детайл от учебната програма от времето на учителствуването му в Скопие, публикувана в „Цариградски вестник“ (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 68, 1852; Вж. също: Кънчов/Kanchov 1998: 121) и по-късно обнародвана в „биографичните бележки“ на В. Кънчов.

В обучението учениците са били разделяни на три групи, според които учебното съдържание се усложнява и задълбочава. Ако в първата група за „малки деца“ се преподава Буквар, Граматика, Аритметика, География, Свещена история, Пословици и др., във втората група „средни деца“ – същите предмети се надграждат, обемът се увеличава, вече се включва и „Всемирна история (Старите времена до Христа)“, „Енциклопедии“, „Нещо за планетите [Астрономия]“, „Кратка антропология“, а в третата, наречена „Първите (най-големите) деца“ се учат антична митология и антична философия и то по съвсем различен принцип от принципа на наизустяване на христоматийно-дидактична книжнина. Изрично в програмата след предметите „Митология“ и „За старите философи. Компас. Биография на знаменити мъже и философи“ е пояснено в скоби „слишателно“ и под линия от Кънчов:

Под думата с посмом се е разбирало, че ще се преписва, а пък слишателно, означавало, че не ще се учи науст. При всичките други предмети е забележено учение „науст“ (Кънчов/Kanchov 1896: 121).

Болгарска писменност (Цариградски вестник, бр. 92, 19 юли 1852)

Казано по друг начин – механизмите на преподаване на класическата древност са предвидени за най-висока степен на обучение и едновременно с това тя се предвижда като незадължителен и допълнителен предмет, като етап от едно профилирано класическо образование. Този процес потвърждава тезата на Й. Сиракова и други изследователи (Алексиева/Aleksieva 1987) за едно „откъслечно представяне“ (Сиракова/Sirakova 2002: 15) на античната литература през Българското възрождане и нейното специфично прекрояване и адаптиране спрямо създаващата се национална идеология.

Друг важен момент е проследяване на приемствеността на трите традиции – античност, фолклор и християнство – в оригиналните творби на Йордан

Хаджиконстантинов-Джинот. Тъкмо в тяхната спойка проличава склонността му да гради причудливи историко-филологически утопии, в които разнородните пластове се пренареждат в един всеобхватен национален разказ. Става въпрос за втория споменат диалог *Разговор или прави человек* (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 53 и бр. 54, от 22 и 29 август 1851), в който основните персонажи са от двата сюжетни топоса – на града и на селото. Градските образи са названи с нарицателните християнски добродетели „Благой“ и „Добролюб“, които са поучавани от мъдреца не като античен философ, а като идиличен образ на „Селяко“.

Просветата и нравственото възпитание са централните теми, около които гравитират не само диалозите на Джинот, но и изобщо възрожденските диалози (на Неофит Бозвели, Г. С. Раковски, Д. Войников, П. Р. Славейков). Утвърждаването на християнската премъдрост и страхопочитание пред Бога се постига чрез бинарното противопоставяне с езическата фолклорна доктрина. Тук са изведени персонификациите на добротата и порочността предимно в женските образи на „евангелските“ „мъдри девойки“ и на „лудите махнити девойки“, „лошите жени“ – самодиви, вещици, но и на мъжките образи – „селянинът като мъдрият човек“, от която уста „течеше мед и мляко“ и „неразумните човеци“ – вампирите (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 53 и бр. 54, от 22 и 29 август 1851).

Влиянието и близостта на Йордан Хаджиконстантинов-Джинот и на Г. С. Раковски са разглеждани от Ив. Шишманов (1901), М. Арнаудов (1968), Ст. Генчев (1988) с оглед склонността им към използване на една или друга древност (гръко-римска, илирическа, индийска) за националното свръхоценностяване и утопично национализиране. Г.С. Раковски е склонен дори да припокрива древногръцката митология с фолклора и изцяло изковава нова българска идея, аналогична на гръцката асимилаторска политика на „мегали идея“. Това не може да се каже за Джинот, при когото фолклорната образна система на самодиви и вампири не се бърка или приравнява с гръко-римската образна система на Минерва (Атина), Юпитер (Зевс), Меркурий (Хермес), Аврора (Еос) и др. Тъкмо тази разграничителна стратегия подсилва неговата утопична версия на древността, където всеки образ е грижливо вписан в националното себепознание.

Относно персонификацията на Родината като бедна, одърпана и плачевна майка не бива да се пропуска и връзката с първите възрожденски диалози на Неофит Бозвели (Шишманов/Shishmanov 1901: 252–353) – с първия диалог *Просвещенный Еуропейц, Полумершая Мати Болгария и син Болгарии* (1811) и неговото развитие в по-късния му вариант *Мати Болгария* (1844–1848). При Джинот в *Минерва и девет музи* България отново е описана непривлекателно и отблъскващо, но и видяна през погледа на богинята на мъдростта „Что това България, что малчиш, за что си такава глухна, и издрпана“ (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 48, 18 август 1851). Родината на Остримеч оплаква непросветеността на децата си, които „конечно са изгубени“ и неспособни да видят последиците от гръцкото асимилиране.

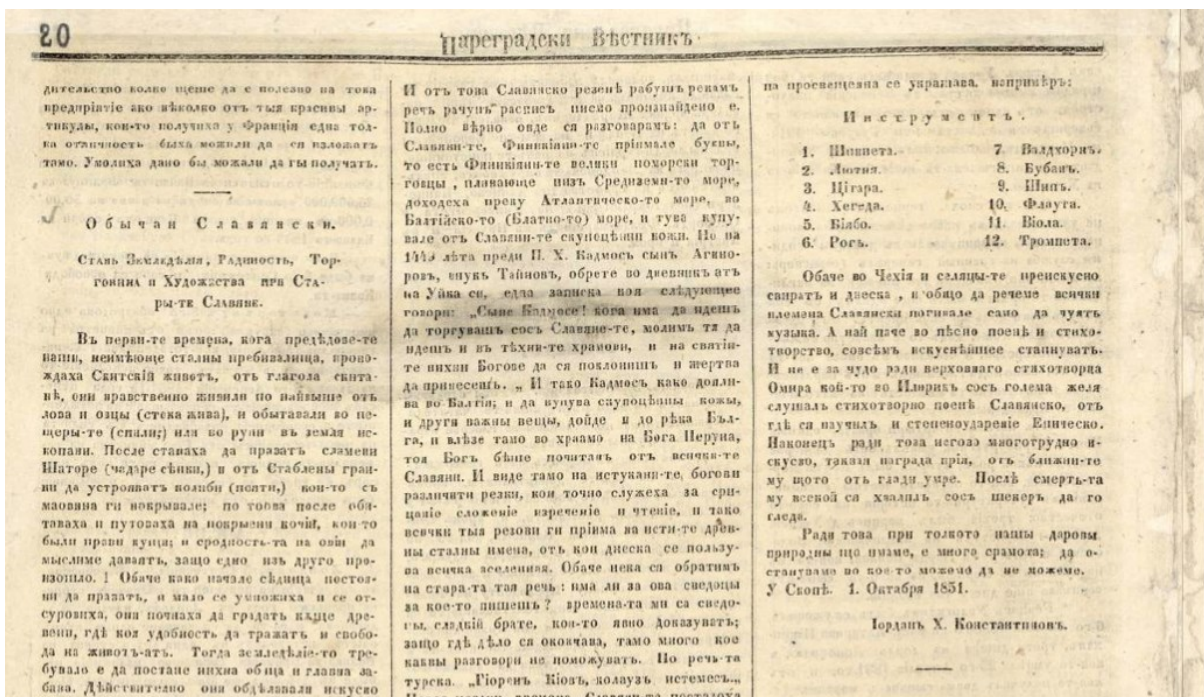
В *Разговор или прави человек* темата надскача утилитарно-прагматичната функция на знанието и „поставя въпроса, какъв трябва да бъде образцовият член на обществото“ (Тодоров/Todorov 1979: 232). Тук могат да се видят отделните функции, през които античността е припозната и усвоена: просветно-дидактичната, религиозната, социално-политическата, индивидуално-личностната и етическата. От една страна, започва непринудена битова сцена с типично разговорен език. И в двата просветителски диалога *Минерва и девет музи* и *Остримеч се разговарят ради изгубена България* и *Разговор или прави человек* се появява философската фигура на усъмняващия се, на скептика. Персонификацията на Остримеч е „скептик по отношение на просветата“ (Георгиев/Georgiev

1980: 208) на своите сънародници. Този скептицизъм се потвърждава и припокрива с укорния нравствено-разобличителен тон на Мъдростта:

Пияни са от тъпия упор (инат) и глупият разсудок, за нос всякой ги влече. Неучението ги покварило, за едно кафе, мужеството си го претворуват во жена. (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 48, 18 август 1851)

В същия скептичен тон звучат думите на Добролюб от *Разговор* след поучението на мъдреца „и това ни доказа, що то никой до сега не ни е казал“, но все пак се възлага надежда на бъдещото поколение да се възпитава и самообразова „Но да наставиме барем чадата наши да се научат“ (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 54, 29 август 1851).

Култът към знанието и просвещението е обвързан с филологическите занимания на Джинот, както е в статията му *Обичаи славянски*. Твърдението му „От Славяните, Финикияните приемали букви“ (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 101, 20 септември 1852) дава повод на М. Арnaudов да определи идеите на Джинот като „филологически утопии“ (Арnaudов/Arnaudov 1968: 268–270). Те са именно в съзвучие с историческата утопия, която създава Г. С. Раковски относно произхода на писменост, донесена от българите с индоевропейски произход. При Йордан Хаджиконстантинов-Джинот отново славянските учители Кирил и Методий не са търсеното доказателство за корените на славянските букви, а предоставената „историческа визия“ на народа, от който са произхождат „най-знаменитите чедовеци на Източното царство преди Кирила и Методия (цар Юстиниан, Василий Македонец и др.)“ (бр. 70, 1852, 17 януари 1852), както и „много цареви Римски, Императори восточни били болгаре“ (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 113–114 от 14–21 март 1853, цит. по: Радев/Radev 1994: 63) (разделението е мое – А. Сп.).

Начало на *Обичаи славянски* (Цариградски вестник, бр. 101, 20 септември 1852)

Твърде интересна е статията *Ъ, Ж и ЪЖ литери български* на Джинот, в която се срещат отново (както в диалога *Минерва и девет музи...*) както Минерва, наречена Паметта, така и деветте музи и прекрасният Аполон. Възрожденският книжовник, разисквайки езиковия въпрос за значението и употребата на старобългарските носовки, определя античните богове, наричайки ги „рукописните пергаменти“, „пирамиди египетския“, „древни мумии“ (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 82–85, 1852, от 19 април до 10 май 1852, цит. по: Радев/Radev 1994: 41). Йордан Хаджиконстантинов-Джинот императивно отхвърля консервативното църковнославянско течение с още едно олицетворение на носовките:

Тако и с нашите три букви Ъ, Ж и ЪЖ. искаме да лажиме любезните чада български, нека копаят, нека си губят времето, негли ще я найдет: Минерва или Паметта или деветте нейни музи и прекраснаго Аполона. Чада български, чада остроумни и благосклонни, не копайте в тия пирамиди, да не паднат да избият чадата божи. Оставете ги. О.. ста.. ве.. те.. ги! Сами нека се срушат, сами ще загинат“. (Цариградски вестник/Tsarigradski vestnik, бр. 82–85, 1852, от 19 април до 10 май 1852, цит. по: Радев/Radev 1994: 44).

Приведеният цитат на Джинот ясно препраща към неговия диалог *Минерва и девет музи и Остримеч се разговарят ради изгубена* България от 1851 г. Това загатнато самоцитиране показва авторовото желание да бъде разпознаваем през античните реминисценции и да утвърди собствените си текстове пред възрожденския читател на „Цариградски вестник“. Емоционално-експресивните форми допълнително засилват художествеността на изказа:

„О, сладкии писатели! О, сладкии учители! Нека идат у тартаря тия три букви, които безчувствено съществуват!!!“ (Радев/Radev 1994: 47)

Въпреки ясната позиция за въвеждане и утвърждаване на говоримия език, все пак книжовникът се придържа към едно либерално и компромисно течение на среднобългарския език, в който да се запазят падежната система и част от старобългарската лексика.

Може да се заключи, че афинитетът на Йордан Хаджиконстантинов-Джинот към гръко-римската античност намира израз както в художествените му, така и в публицистичните текстове. От направените наблюдения може да се установи, че възрожденският автор усвоява по-скоро Древноримската античност и борави с нейната образност, отколкото с по-ранния засвидетелстван гръцки еквивалент. Възможно е това да бъде дистанциране от гръцкия свят, поради ясното отрицателно отношение към съвременна Гърция. Безспорно интересните антични реминисценции и начините, по които биват привнесени в оригиналните текстове, извеждат присъствието на Джинот извън маргинализираното му място в българския и балканския контекст.

Йордан Хаджиконстантинов-Джинот изпъква като идеолог на причудливи историко-филологически утопии – смели адаптации, в които езикът и миналото се преподреждат, за да се извае образът на българското отечество. По страниците на „Цариградски вестник“ филологическото знание се превръща в творческо поле на националното въображение: „новооткрити“ букви, побългарени митологеми и преразказани хронологии тъкат сложен разказ, поддържащ просветните и обществените идеали на възрожденците. Тъкмо тази сплав от езикови експерименти и утопични реконструкции отрежда на Джинот трайно място в културната история на XIX век – не само като ревностен идеолог на българското минало, но и като творец на неговото митологизирано пресъздаване.

ЛИТЕРАТУРА:

- Алексиева 2012: *Алексиева, Анна*. Българската поезия от 40-те и 50-те години на XIX век. Роли на субекта. София: Кралица Маб (Aleksieva 2012: *Aleksieva, Anna*. Balgarskata poeziya ot 40-te i 50-te godini na XIX vek. Roli na subekta. Sofia: Kralica Mab).
- Алексиева 1987: *Алексиева, Афродита*. Преводната проза от гръцки през Възраждането. София: БАН (Aleksieva 1987: *Aleksieva, Afrodita*. Prevodnata proza ot gratski prez Vazrazhdaneto. Sofia: BAN).
- Арnaudов 1968: *Арnaudов М.* Очерци по българския фолклор. Т. 1. София: Български писател (Arnaudov 1968: *Arnaudov, M.* Ochertsy po balgarskiya folklor. T. 1. Sofia: Balgarski pisatel).
- Радев 1994: *Радев, Иван*. (съст.) Българин съм. Сборник. Йордан Хаджиконстантинов-Джинот. Велико Търново: Абагар (Radev 1994: *Radev, Ivan*. (ed.) Balgarin sam. Sbornik. Jordan Hadzhikonstantinov-Dzhinot. Veliko Tarnovo: Abagar).
- Генчев 1988: *Генчев, Стоян*. Бележки – Георги Раковски и изследването на българската народна култура – В: Г. С. Раковски. Съчинения: Т. 4. София: БАН (Genchev 1988: *Genchev, Stoyan*. Belezhki – Georgi Rakovski i izsledvaneto na balgarskata narodna kultura – V: F. S. Rakovski. Sachineniya: T. 4. Sofia: BAN).
- Георгиев 1965: *Георгиев, Емил*. Йордан Хаджиконстантинов Джинот – В: Език и литература, № 1, с. 15–26, София (Georgiev 1965: *Georgiev, Emil*. Jordan Hadzhikonstantinov-Dzhinot – V: Ezik i literatura, № 1, s. 15–26, Sofia).
- Георгиев 1980: *Георгиев, Емил*. Люлка на старата и новата българска писменост. София: Народна просвета (Georgiev 1980: *Georgiev, Emil*. Lyulka na starata i novata balgarska pismenost. Sofia: Narodna prosveta).
- Дамянова 2004: *Дамянова, Румяна*. Отвъд текстовете: културни механизми на Възраждането. София: Елгатеx (Damyanova 2004: *Damyanova, Rumyana*. Otvad tekstovete: kulturni mehanizmi na Vazrazhdaneto. Sofia: Elgateh).
- Драгова 1958: *Драгова, Надежда*. Драматични опити на П.Р. Славейков., кн. III, София: БАН (Dragova 1958: *Dragova, Nadezhda*. Dramatichni opiti na P.R. Slaveykov. kn. III, Sofia: BAN).
- Кипиловски 1836: *Кипиловски, Анастас*. Кратко начертание на всеобщата история. Будим [Kipilovski 1836: *Kipilovski, Anastas*. Kratko nachertanie na vseobstata istoriya. Budim).
- Кънчов 1898: *Кънчов, Васил*. Град Скопие: Бележки за неговото настояще и минало. София: Държавна печатница (Kanchov 1898: *Kanchov, Vasil*. Grad Skopie: Belezhki za negovoto nastoyaste i minalo. Sofia: Darzhavna pechatnica).
- Кънчов 1896: *Кънчов, Васил*. Йордан Хаджи Костадинов Джинот: Библиографически бележки. София (Kanchov 1896: *Kanchov, Vasil*. Jordan Hadzhi Kostadinov-Dzhinot: Bibliograficheski belezhki. Sofia).
- Лилова 2003: *Лилова, Десислава*. Възрожденските значения на националното име. София: Просвета [Lilova 2003: *Lilova, Desislava*. Vazrozhdenskite znacheniya na nacionalното име. Sofia: Prosveta].
- Сиракова 2002: *Сиракова, Йоана*. Преводната литература от старогръцки и латински у нас преди Освобождението. – В: Преводна рецепция на европейските литератури в България: Т. 3. Класическа литература. София: Проф. Марин Дринов, с. 6–16 (Sirakova 2002: *Sirakova, Yoana*. Prevodnata literatura ot starogracki i latinski u nas predi Osvobozhdenieto. – V: Prevodna recepciya na evropeyskite literature v Balgaria. T. 3: Klasicheska literatura. Sofia: Prof. Marin Drinov s. 6–16).
- Тодоров 1979: *Тодоров, Илия*. Диалогът като жанр в българската възрожденска литература. – В: За литературните жанрове през Българското възраждане. София: БАН

- (Todorov 1979: *Todorov, Iliya*. Dialogat kato zhanr v balgarskata vazrozhdenska literatura. –V: *Za literaturnite zhanrove prez Balgarskoto wazrazhdane*. Sofia: BAN).
- Цариградски вестник: фототипно издание на НБКМ. Т. 1–12. 1850–1862. Цариград: НБКМ (Tsarigradski vestnik: fototipno izdanie na NBKM. Т. 1–12. 1850–1862. Tsarigrad: NBKM)].
- Шишманов 1901: *Шишманов, Иван*. Един непознат труд на Неофита Бозвели и неговата цена за историята на нашето възраждане и неговите отношения към „Мати България“. Увод и текст. – В: СБНУНК, София: Държавна печатница, кн. XVIII, с. 252–353 [Shishmanov 1901: *Shishmanov, Ivan*. Edin nepoznat trud na Neofita Bozveli i negovata cena za istoriyata na nasheto wazrazhdane i negovite otnosheniya kam “Mati Bolgaria”. Uvod i tekst. –V: SbNUNK, Sofia: Darzhavna pechatnitsa kn. XVIII, s. 252–353).